

HILDEGARDA CARLSON

1877-1927

Dyrektorka Stoczni Schichaua w Wolnym Mieście Gdańsku w latach 1924-1927, działaczka społeczna.

Urodziła się 24 stycznia 1877 roku w Elblągu. Jej ojcem był Carl H. Ziese, zaś matką Elżbieta Schichau, córka Ferdynanda Schichau, przedsiębiorcy oraz właściciela stoczni w Gdańsku i Elblągu. Zakłady stoczniowe prowadzone przez rodzinę Schichau, a następnie Ziese były największą niemiecką firmą pozostającą w prywatnych rękach na przełomie XIX i XX wieku w północnej Europie (Kaliszuk 2012). Mieli w swym posiadaniu zakłady w Elblągu, Piławie, Gdańsku, Rydze i Królewcu.

Niewiele wiemy na temat dzieciństwa Carlson. W 1900 roku wyszła za mąż za szwedzkiego inżyniera Carla Friedolfa Carlsona. Mieszkali w Elblągu, a około roku 1909 przenieśli się w okolice Gdańska. Oboje stali się częścią miejscowej elity społecznej, przez wzgląd choćby na wielkie przedsiębiorstwo, jakim były stocznie należące najpierw do dziadka, a potem ojca Hildegardy. W 1917 roku po śmierci Carla Ziesego, dziedziczka została wraz z mężem właścicielką wszystkich stoczniowych przedsiębiorstw oraz majątku należącego do Schichauów – Bielkowa. Tam Carlson, w ramach prowadzonej przez siebie działalności charytatywnej, postanowiła stworzyć ośrodek rehabilitacyjno-wypoczynkowy dla dzieci pracowników swojej stoczni.

I wojna światowa zakończona klęską Niemiec sprawiła, że potęga zakładów Schichaua zaczęła upadać. Niemcom zostały nałożone ograniczenia, między innymi co do wielkości floty, tym samym statki produkowane przez gdańską i elbląską stocznice nie miały rynku zbytu. Dodatkowo, jako że znajdowały się one na terenie Wolnego Miasta, które zgodnie z traktatem wersalskim było zdemilitaryzowane, nie można było na jego terenie w ogóle prowadzić produkcji na potrzeby armii (Potwierdzał to art. 5 Konstytucji Wolnego Miasta Gdańska, zakazujący zakładania baz wojskowych, budowy fortyfikacji i wytwarzania broni, za: Konstytucja Wolnego Miasta Gdańska z 17 listopada 1920 roku...). Doprowadziło to do problemów finansowych stoczni.

Dwudziestego trzeciego października 1924 roku niespodziewanie zmarł Carl Fridolf Carlson. Tym samym jedyną właścicielką zakładów stoczniowych rodziny Schichau została Hildegarda. Rządziła niepodzielnie do dnia swojej śmierci 4 marca 1927 roku. Potem stocznia Schichaua została upaństwowiona, zaś ośrodek w Bielkowie przejęty przez Wolne Miasto Gdańsk; w jego miejscu utworzono Dom Dziecka wraz z Domem Poprawczym.

Miała dwoje dzieci: Karin i Karla. Jej wizerunek znamy z portretu namalowanego przez Raffaella Schuster-Woldana, znanego niemieckiego malarza z przełomu wieków.

Bibliografia

Altpreussische Biographie, hrsg. im Auftrage der Historischen Kommission für Ost- und Westpreussische Landesforschung, 1941, s. 91.

Kaliszuk, W., *Ferdynand Gottlob Schichau*, 2012, <http://historia-wyzynaelblaska.pl/f.-g.-schichau.html>. Dostęp 6.11.2018.

Konstytucja Wolnego Miasta Gdańska z 17 listopada 1920 roku, <http://www.danzig-online.pl/grenze/konstytucja.html>. Dostęp: 10.11.2018.

Tödt, H., *Die Krupps des Ostens: Schichau und seine Erben Eine Industriedynastie an der Ostsee*, Berlin 2012.

Autorka: Anna Zielińska-Fedoruk

FRANCISZKA CEGIELSKA

1946-2000

Polityczka samorządowa, pierwsza prezydentka w historii Gdyni, posłanka, ministra zdrowia. Urodziła się w 1946, zmarła w 2000 roku w Gdyni.

Urodziła się we Francji, jednak dzieciństwo i młodość spędziła w Szczecinie – tam też skończyła Politechnikę Szczecińską na Wydziale Mechanicznym (sekcja okrętowa), ale to Gdyni oddała swoje serce. Na początku pracowała tam jako wykładowczyni w Wyższej Szkole Morskiej, a po ukończeniu studiów podyplomowych na Politechnice Gdańskiej działała społecznie na rzecz miasta. Po 1989 grupa gdynian założyła Gdyński Komitet Obywatelski „Solidarność”, a Cegielska została jego przewodniczącą. Już tam zarażała swoim optymizmem, pracowitością i wolą działania. Po wygranych wyborach samorządowych w 1990, Komitet Obywatelski wybrał ją na urząd prezydenta Gdyni, który pełniła w latach 1990–1998 jako pierwsza kobieta w historii miasta.

Pod jej kierownictwem Gdynia stała się jednym z najlepiej rozwijających się miast i jedną z najbogatszych gmin w Polsce. Cegielska swoje plany na przyszłość wyrażała w trzech słowach: „samorządność, dobrobyt i zdrowie”. Praca była jej pasją. Słuchała potrzeb ludzi, a oni ją uwielbiali (Rumel-Czarnowska, 2006). Była wręcz tytanem pracy – zdarzało się, że z urzędu wychodziła o trzeciej w nocy, a o ósmej rano witał ją ten sam portier (Sokołowska 2015: 378).

Pełna energii prezydentka w swoim dorobku ma niezliczone zasługi dla miasta, między innymi uporządkowała system komunikacji miejskiej, który w 2014 okazał się najlepszym w Europie; dokończyła budowę trasy Kwiatkowskiego, rozpoczętą w latach 70., a potem porzuconą z powodu braku środków. To również dzięki Cegielskiej gdynianie po blisko trzydziestu latach mogli znowu kąpać się w zatoce – zadbała bowiem o odpowiedni system kanalizacji miasta, doprowadziła do budowy biologicznej oczyszczalni ścieków w Dębogórze oraz kanalizacji sanitarnej w Orłowie. Plaże znowu były dostępne dla mieszkańców.

Na swojej drodze napotykała wiele przeszkód; często przeciwnicy polityczni nie zgadzali się z jej śmiałymi planami i próbowali blokować jej inwestycje – ona jednak nie bała się wydawania pieniędzy, zwłaszcza gdy wiedziała, że służą dobrej sprawie. Mówiła: „Lubię, jak się dzieje dużo i szybko i... mądrze” (Rumel-Czarnowska 2006). Wyzwaniem była również jej płeć. Kobieta na kierowniczym stanowisku otoczona mężczyznami nie miała lekko. Sama Cegielska przyznała: „Jeżeli kobieta chce do czegoś dojść, musi umieć i pracować dwa razy więcej niż mężczyzna” (Rumel-Czarnowska 2006). „Żelazna Franka”, jak nazywali ją gdynianie, pracowała, a jej trud został doceniony: w 2000 otrzymała medal im. Eugeniusza Kwiatkowskiego oraz Medal Honorowy Związku Miast Polskich.

Zmarła w wieku 54 lat na raka trzustki, pochowano ją na cmentarzu Witomińskim w Gdyni. W 2009 roku została pośmiertnie uhonorowana Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, a w 2015 – Odznaką Honorową za Zasługi dla Samorządu Terytorialnego. Jej imię noszą: szkoła Podstawowa nr 47 w Gdyni oraz węzeł drogowy w centrum miasta.

Bibliografia

Sokołowska M., *Kobiety Gdyni. Z kraju i ze świata*, Gdynia 2015.

Rumel-Czarnowska L., *Panteon Gdyński. Franciszka Cegielska (1946–2000)*, 2006. <https://www.gdynia.pl/o-gdyni/gdyski-panteon,3576/cegielska-franciszka-1946-2000,365321>.

Dostęp: 23.10.2018.

Autorka: Anna Zakrzewska

KRYSTYNA CHOJNOWSKA-LISKIEWICZ

1936-

Żeglarka, inżynierka budowy okrętów, pierwsza kobieta, która samodzielnie opłynęła kulę ziemską.

Urodziła się 15 lipca 1936 roku w Warszawie. Szkołę średnią w Ostródzie skończyła z patentem żeglarskim. Już jako dziewczynka oglądała ilustracje statków ciekawa, jak się je buduje.

Ukończyła studia na Wydziale Budowy Okrętów Politechniki Gdańskiej w 1960 roku. Była piątą absolwentką tego kierunku; torowała drogę innym kobietom planującym karierę w zawodzie konstruktorki okrętów. Pracowała między innymi w Stoczni Gdańskiej i w Centrum Techniki Okrętowej. W międzyczasie zdobyła uprawnienia żeglarskie, w tym dla jachtowego kapitana żeglugi wielkiej. Odebrała dwa samodzielne rejsy morskie; zaczęła organizować rejsy z załogami składającymi się wyłącznie z kobiet, co wówczas stanowiło nowość.

W połowie lat siedemdziesiątych odkryła, że żadna kobieta nie opłynęła jeszcze samotnie Ziemi. „Pomyślałam, że po pierwsze, do zrobienia jest coś wielkiego, a po drugie, jest to w moim zasięgu” („Krystyna Chojnowska-Liskiewicz”). Sprzyjającą okolicznością okazał się Rok Kobiet, który ONZ ogłosił w 1975 roku. Polski Związek Żeglarski postanowił sfinansować wyprawę Polki dookoła świata, a Chojnowska-Liskiewicz okazała się najlepszą kandydatką. Wiedza techniczna pomagała jej bardzo podczas rejsu.

W rejs wyruszyła z Las Palmas na Wyspach Kanaryjskich 28 marca 1976 roku na jachcie „Mazurek”, który zaprojektował na jej potrzeby mąż, Wacław Liskiewicz. Jednostka została zbudowana w Stoczni im. J. Conrada Korzeniowskiego. „Podjęłam się tego bez większych obaw – wspomina. – Może to i niezbyt rozsądne, ale po prostu nie boję się nieznanego. Nie potrafiłam sobie wyobrazić, co może mnie spotkać podczas tego rejsu, więc byłam spokojna. Przede wszystkim jednak – dobrze przygotowana. Przez całe życie uczyłam się samodzielności, nigdy nie mogłam sobie pozwolić na to, żeby być słaba. I to zaprocentowało” („Krystyna Chojnowska-Liskiewicz”).

Trasa podróży wiodła przez Ocean Atlantycki, Kanał Panamski, Ocean Spokojny, Ocean Indyjski i wokół Przylądka Dobrej Nadziei z powrotem na Atlantyk. Chojnowska zakończyła rejs po dwóch latach – 20 marca 1978 roku. Została pierwszą kobietą, która opłynęła Ziemię, ale nie było łatwo – ścigały ją dwie inne żeglarki. W Gdańsku powitano ją uroczystie. Otrzymała Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski i wyróżnienie dla „Gdańszczanki roku 1978”. Przez dwa lata podróżowała po kraju, opowiadając o swoim wyczynie i zachęcając do żeglarstwa – robi to zresztą do dziś, szczególnie zależy jej na rozwoju żeglarstwa w wykonaniu kobiet.

Jest matką chrzestną kilku jachtów, honorową członkinią Klubu Matek Chrzestnych Statków Armatorów Wybrzeża Gdańskiego. W 2008 roku została Laureatką Super Kolosa, jest członkinią Kapituły Kolosów.

Bibliografia

Chojnowska-Liskiewicz, K., *Pierwsza dookoła świata*, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1979.

Krystyna Chojnowska-Liskiewicz, <http://www.kolosy.pl/index.php/nagrody/kapitula/krystyna-chojnowska-liskiewicz>. Dostęp: 28.10.2018.

Krystyna Chojnowska-Liskiewicz. *Na jachcie jak w domu*, TVP, <https://vod.tvp.pl/video/notacje-historyczne,krystyna-chojnowska-liskiewicz-na-jachcie-jak-w-domu,34646031>. Dostęp: 4.11.2018.

Krystyna Chojnowska-Liskiewicz. *Pierwsza kobieta, która samotnie opłynęła świat*, „30 Dni” 2000, nr 3, s. 48-49.

Matki chrzestne statków, pod red. E. Rusak, Wydawnictwo „Marpress”, Gdańsk 2015.

Autorka: Anna Miler

BOŻENA CHRANICKA

1912-1987

Bożena Chranicka, z domu Kurzemska – kustoszka działu rzemiosł artystycznych w Muzeum Pomorskim, późniejszym Muzeum Narodowym w Gdańsku. Urodziła się 12 lutego 1912 roku w Sokalu (obwód lwowski).

Szkolę średnią ukończyła w Sierpcu, zaś w 1931 roku rozpoczęła studia na kierunku historia sztuki na Uniwersytecie Poznańskim. W maju 1939 roku podjęła pracę w Muzeum Przemysłu Artystycznego we Lwowie, gdzie zajęła się przede wszystkim rzemiosłem artystycznym. We Lwowie przygotowała dwie wystawy: Dzieje meblarstwa europejskiego (1940) i Od gotyku do secesji (1941). W 1944 wyszła za mąż za Jana Chranickiego. Po wojnie oboje musieli opuścić Lwów; osiedlili się w Gdańsku, gdzie wspierali odbudowę Muzeum Miejskiego. W 1946 roku Jan Chranicki objął funkcję dyrektora tej instytucji. Od tego też roku Bożena Chranicka rozpoczęła przygotowanie pierwszej, stałej ekspozycji. Została kustoszka (opiekunką zbiorów muzealnych). Pod jej opieką znalazł się dział rzemiosła artystycznego, czyli przede wszystkim kolekcje mebli, tkanin artystycznych, złotnictwa i metali. To tym zajmowała się przez całe lata swojej działalności, tworząc scenariusze wystaw stałych i czasowych, opracowując je również od strony wizualnej. Wraz z mężem przygotowała między innymi Wystawę dawnej ceramiki pomorskiej, niezwykle ważną pod względem naukowym, gdyż pierwszą taką w powojennym Gdańsku.

Chętnie włączała się do wszelkich akcji i przedsięwzięć muzealnych, wygłaszała liczne wykłady w czasie różnych kursów, a także w radiu i telewizji. Była autorką wielu prac i rozpraw naukowych dotyczących zbiorów Muzeum Pomorskiego, w szczególności rzemiosła artystycznego: złotnictwa czy meblarstwa. W roku 1955, została jedną z założycielek gdańskiego oddziału Stowarzyszenia Historyków Sztuki, którego celem było i jest nadal „podejmowanie zadań naukowo-badawczych w dziedzinie historii sztuki w ramach ogólnopolskiej polityki kulturalnej oraz popularyzacja sztuki” (Kriegseisen 2016). Prócz sztuki dawnej, Bożena Chranicka interesowała się także sztuką współczesną, utrzymując stałe kontakty ze środowiskiem plastycznym Wybrzeża, dla którego jeszcze wiele lat po emeryturze współorganizowała wystawy, między innymi w warszawskiej Zachęcie. Zmarła 2 grudnia 1987 roku w Warszawie.

Bibliografia

Chranicka B., *Rzemiosło artystyczne Pomorza Gdańskiego od XIV do XVIII wieku*, [w:] *Kultura i Sztuka. Pomorze Gdańskie 2*, Gdańsk 1965.

Chranicki J. (red.), *Muzeum Pomorskie w Gdańsku. Zbiory sztuki*, wyd. Muzeum Pomorskie w Gdańsku, Gdańsk 1969.

Gosieniecka A., *Bożena Chranicka*, [w:] *Gdańskie Studia Muzealne*. Tom 5, pod red. D. Milewskiej, Gdańsk 1989, s. 315-316.

Kriegseisen J., *SHS Oddział Gdański - historia w skrócie*, 2016, <http://www.shsgdansk.pl/historia.html>. Dostęp: 09.09.2018.

Autorka: Anna Zielińska-Fedoruk

WANDA CICHOSZ

1914-1984

Wanda Cichosz (z domu Kamrowska) – telegrafistka Poczty Polskiej w Wolnym Mieście Gdańsku, aresztowana we wrześniu 1939 roku, zwolniona z aresztu, wojnę spędziła w Gdyni. Urodziła się w 1914 roku w Starym Folwarku, zmarła w 1984 w Gdańsku.

Absolwentka Szkoły Powszechnej w Okoninie, po ukończeniu Gimnazjum Klasycznego w Grudziądzu zamieszkała w Gdyni. Po ukończeniu w 1934 roku Koedukacyjnego Liceum Handlowego Izby Przemysłowo-Handlowej, rozpoczęła pracę w Urzędzie Poczтовым w Gdyni, skąd została wysłana do Zegrza pod Warszawą na elitarny kurs juzistek, czyli osób obsługujących maszyny telegraficzne zwane juzami. Szkolenie organizowało Ministerstwo Spraw Wojskowych oraz Ministerstwo Poczty i Telegrafów. Po kursie została skierowana do zespołu juzistek Polskiego Urzędu Poczty-Telegraficznego nr 1 w Wolnym Mieście Gdańsku, gdzie obsługiwała maszyny telegraficzne Hughesa. Były to nowoczesne urządzenia z funkcją zapisu rozmowy.

Trzydziestego pierwszego sierpnia 1939 roku Wanda Kamrowska pełniła dyżur do godziny 21.00. W pierwszych dniach wojny została aresztowana i przewieziona do Victoriaschule, budynku dawnej niemieckiej szkoły średniej dla dziewcząt, którą przekształcono w więzienie dla Polaków z obszaru Wolnego Miasta Gdańska. Po wojnie wraz z rodziną zamieszkała w Gdańsku- Wrzeszczu. Została odznaczona Orderem Odrodzenia Polski Polonia Restituta.

Bibliografia:

Banaszek I., *Juzistki – kobiety personel pomocniczy w latach 1927-1936*, <http://www.szppl-zegrze.waw.pl/pdf/publikacje/inne/juzistki.pdf>. Dostęp: 27.11.2018.

Wywiad z rodziną i rodzinne archiwa. Wywiad przeprowadzony przez Dominikę Ikonnikow, w różnych terminach, również prowadzone były rozmowy prywatne. Wywiad nie był nagrywany.

Autorka: Dominika Ikonnikow

ROMANA CIELĄTKOWSKA

1959-2016

Profesorka nauk architektury, związana przede wszystkim z Politechniką Gdańską i Uniwersytetem Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie. Urodziła się 29 sierpnia 1959, zmarła 22 stycznia 2016.

Karierę naukową rozpoczęła w 1984 roku w Katedrze Historii i Teorii Architektury Politechniki Gdańskiej. W 1993 w Instytucie Sztuki PAN obroniła pracę doktorską zatytułowaną *Architekt Witold Minkiewicz 1880–1961*. Habilitację uzyskała na Wydziale Architektury Politechniki Wrocławskiej w 1999 roku za pracę *Architektura i urbanistyka Lwowa II Rzeczypospolitej*. W roku 2006 została kierownikiem Katedry Teorii, Historii Architektury i Konserwacji Zabytków Politechniki Gdańskiej. W 2008 roku otrzymała tytuł profesora nauk technicznych i przyjęła prowadzenie Katedry Projektowania Środowiskowego Politechniki Gdańskiej.

Jej zainteresowania naukowe kierowały się w stronę nurtu architektonicznego minimalizmu, który w swoich pracach postrzegała jako drogę do ideału, a dalej piękna, z tym zastrzeżeniem, że odbiorca, aby poznać wartość minimalizmu, musi być do jego odbioru kulturowo przygotowany. Oprócz teorii architektury interesowała się również sztuką konserwacji budowli drewnianych. Była silnie zaangażowana w proces ratowania polskiego dziedzictwa na Kresach i w ocalenie poszczególnych, drewnianych obiektów sakralnych. W latach 2007–2013 uczestniczyła w przeniesieniu zaniedbanej, prawosławnej czasowni (budynek sakralny bez wydzielonego miejsca na ołtarz) do Kiriłło-Biełozerskiego Muzeum w Cypinie w Rosji. W latach 2012–2013 prowadziła projekt przeniesienia drewnianego kościoła z Jazłowczyka do Muzeum Architektury Ludowej i Kultury Materialnej we Lwowie (skansen „Gaj Szewczenki”), a później szereg podobnych projektów na obszarze Polski, Ukrainy i Rosji. Napisała i współtworzyła publikacje dotyczące tej problematyki, jak choćby *Translocatio. Przeniesienie drewnianych świątyń trzech obrządków oraz Architektura drewniana. Tradycja, dziedzictwo, współczesność, przyszłość*. Współtworzyła dokumentację zgłoszeniową Gdańska do wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Bibliografia

Cielątkowska R., *Minimalizm jako aktualny nośnik piękna – „uderzenie w duszę”*, „Czasopismo Techniczne. Architektura”, 13 (2007), z. 6-A, s. 24–27.

Cielątkowska R., *Translocatio: Przeniesienie drewnianych świątyń trzech obrządków*, 2014, Gdańsk.

Cielątkowska R., Wojtowicz-Jankowska D., *Architektura drewniana. Tradycja, dziedzictwo, współczesność, przyszłość*, Gdańsk 2014.

Piwek A., *Prof. dr hab. inż. arch. Romana Cielątkowska (1959–2016)*, „Wiadomości Konserwatorskie”, 45 (2016), s. 139–140.

Autorka: Katarzyna Katana

MAŁGORZATA CZERWIŃSKA

1911-1939

Małgorzata Czerwińska (z domu Wrocławska) – jedna z pierwszych studentek Politechniki Gdańskiej (wówczas Technische Hochschule), twórczyni Ogniska Towarzystwa Krzewienia Kultury Fizycznej Spartanka, jedna z pierwszych promoterek aktywności fizycznej kobiet w Gdańsku.

Małgorzata Wrocławska była rodowitą gdańszczanką. Urodziła się tuż przed I wojną światową, 28 lipca 1911 roku. Podobnie jak jej koleżanka z klasy, Gabriela Poznańska, była absolwentką Gimnazjum Polskiego w Wolnym Mieście Gdańsku oraz studentką Politechniki Gdańskiej. Od dzieciństwa przejawiała zdolności matematyczne. W Gimnazjum należała do kółka geograficznego i fotograficznego. W wolnych chwilach uczęszczała wraz ojcem do sekcji motoryzacyjnej Klubu Sportowego Gedania. Po ukończeniu szkoły zapisała się na wydział matematyczno-fizyczny Politechniki Gdańskiej. Podczas studiów była często dyskryminowana ze względu na pochodzenie. Niemieccy koledzy odnosili się do niej niechętnie, a czasami nawet agresywnie. Podczas zajęć nie chcieli z nią pracować nad przydzielonymi zadaniami.

Jeszcze przed wojną poślubiła Jerzego Czerwińskiego, również absolwenta Politechniki Gdańskiej. Wspólnie przeżyli okupację w Warszawie, gdzie Małgorzata działała w konspiracji. Podczas Obrony Warszawy, w warunkach polowych, przyszła na świat jej córka Ewa. W 1945 roku Czerwińska wróciła do Gdańska i rozpoczęła pracę u profesora Ignacego Adamczewskiego w Akademii Medycznej w Gdańsku jako wykładowczyni. Ze względu na problemy zdrowotne po dwóch latach musiała jednak zrezygnować z aktywności zawodowej.

Po rekonwalescencji rozpoczęła inną pracę, która pochłonięła ją całkowicie. Z jej niepohamowanej potrzeby działania zrodziło się Ognisko Towarzystwa Krzewienia Kultury Fizycznej Spartanka. W marcu 1957 roku zajęcia gimnastyczne dla kobiet były przedsięwzięciem fenomenalnym. Spartanka w istocie nie była tylko wyłącznie organizacją sportową, stanowiła kolektyw kulturalno-intelektualny, nawiązując tym samym do działalności polonijnej Wolnego Miasta Gdańska. Ubrane w jednolicie czarne stroje Spartanki nie tylko wspólnie ćwiczyły, ale i defilowały w pochodach oraz prezentowały swoje umiejętności podczas zawodów sportowych w całym kraju. Wraz z byłą nauczycielką Gimnazjum Polskiego, Zofią Łozińską, miały spore zasługi na polu krzewienia kultury fizycznej wśród gdańskich kobiet. Liczba uczestniczek, które łącznie ćwiczyły w Spartance od początku jej działalności, zbliżyła się do 10 tysięcy.

Małgorzata Czerwińska zmarła 14 czerwca 1987 roku. Po jej śmierci opiekę nad Ogniskiem Spartanka przejęła córka Ewa, sprawuje ją do chwili obecnej.

Bibliografia

Czerwińska E., *Ognisko Spartanka*, <https://dziennikbałtycki.pl/plebiscyt/karta/ewa-czerwinska-ognisko-spartanka,41044,1715334,t,id,kid.html>. Dostęp: 25.11.2018.
Danielewicz, G., Koprońska, M., Walicka, M., *Polki w Wolnym Mieście Gdańsku*, Gdańsk 1985.
Najstarszy fitness w mieście. Historia Ewy Czerwińskiej, <https://www.gdansk.pl/wiadomosci/najstarszy-fitness-w-miescie-historia-ewy-czerwinskiej,a,44491>. Dostęp: 25.11.2018.
Szot, Z., *Życie i działalność Zofii Łozińskiej*, Gdańsk 1996.

Autor: Krzysztof Murawski

EDYTA CZOSKÓWNA (CZOSKA)

1913-1939

Działaczka polonijna czasów Wolnego Miasta Gdańska, nauczycielka, piłkarka ręczna.

Urodziła się 16 września 1913 roku w Starogardzie Gdańskim jako córka Augustyna i Salomei z Wolfów. Uczęszczała do Szkoły Handlowej Macierzy Szkolnej w Gdańsku. Ukończyła Seminarium Nauczycielskie w Poznaniu (wychowanie fizyczne) w 1936 roku i w tym samym czasie rozpoczęła pracę w szkole w Szkole Macierzy Szkolnej w Szymankowie. Liczebność dzieci w tej placówce rosła niezwykle szybko i już dwa lata od jej otwarcia w 1934 roku konieczne było poszerzenie grona nauczycielskiego o trzecią osobę – właśnie o Czoskównę.

Przed II wojną światową była działaczką polonijną, uczestniczyła w obozie szkoleniowym Przynależności Wojskowej Kobiet (PWK) w 1929 roku. Należała również do tajnego oddziału PWK przy Klubie Sportowym Gedania. Występowała też jako piłkarka ręczna Gedanii.

Po aresztowaniu Franciszka Preuhsa w 1939 roku prowadziła w jego zastępstwie Szkołę Macierzy Polskiej w Szymankowie (miejscowości położonej na trasie Tczew-Malbork). Ją również pojmano w październiku tego samego roku, w późniejszym czasie zwolniono i ponownie aresztowano w listopadzie. Została rozstrzelana 24 listopada 1939 roku w lesie Szpęgawskim (w pobliżu Starogardu Gdańskiego) wraz z rodzicami i bratem. Według relacji świadków egzekucji, w ostatnich chwilach przed śmiercią krzyknęła: „Jeszcze Polska nie zginęła”. Pochowano ją w masowym grobie. U schyłku wojny Niemcy, uciekając, próbowali zatrzeć ślady zbrodni, wykopując, a następnie paląc ciała pomordowanych i ponownie zakopując resztki w dołach zasypanych wapnem.

Postać Edyty Czoskówny do dnia dzisiejszego może służyć za wzór patriotki i pedagoga. Na jej silny charakter i postawę życiową, w tym tę okazaną w godzinie próby, wpłynęły: działalność sportowa, wykształcenie i wychowanie w rodzinie o tradycjach oddania sprawie polskiej. Szkoła Podstawowa w Szymankowie, której bohaterka poświęciła ostatnie lata swojego krótkiego życia, wybrała ją za swoją patronkę.

Bibliografia

Akta osobowe sygnatura K-233/233 Pom., Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej, Toruń
Głoński K., Szymankowo - mała stacja kolejowa z wielką historią, <https://pruszcz.com/szymankowo-mala-stacja-kolejowa-z-wielka-historia/19/>. Dostęp: 4.10.2018.

Autorka: Katarzyna Katana

MARIA CZYŻEWSKA

ok. 1890-1981

Prawdopodobnie pierwsza kobieta w północnej Europie, która uzyskała jednocześnie dyplom mistrza drukarskiego i zecera. Urodziła się w Gdańsku około 1890 roku.

Rodzice Marii, Józef i Maria Czyżewscy, posiadali niewielką drukarnię i hurtownię papieru. Pracowali w niej wraz z szóstką dzieci, tłocząc druki akcydensowe oraz wydawane przez siebie gazety: „Kuriera Gdańskiego” (od 1884 roku) i „Tygodnik Gdański” (od 1885 roku). Drukowane były tam także broszury, kalendarze i ulotki, które również kolportowali. Tym samym Maria, jedna z czterech córek państwa Czyżewskich, od dziecka uczyła się wymagającego cierpliwości składania czcionek (zecerstwa), a także litografii i typografii. Są to techniki służące do utrwalania i powielania w druku rysunków, obrazów i znaków pisarskich, które na początku XX wieku były jeszcze nowością. Zarówno w XIX wieku, jak i w XX, zecerstwo i drukarstwo były uważane za profesje wyłącznie męskie. Pomijając ów fakt, jak i problem z uzyskaniem wykształcenia przez kobietę na przełomie obu wspomnianych stuleci, niezwykle staje się osoba Marii Czyżewskiej i to, że uzyskała dyplomy z obu tych zawodów. Dodatkowo dostęp do nauki dla Polek w pruskim przecież Gdańsku był podwójnie utrudniony. A według przekazów rodzinnych, Maria miała być pierwszą kobietą drukarzem w północnej Europie (Danielewicz 1994: 322).

Umiejętności Marii już w dzieciństwie były niezwykle cenione w drukarni. Jej dokładność, cierpliwość i precyzja okazały się niezbędne w dobrym wykonywaniu obu wybranych przez nią zawodów, zwłaszcza w zecerstwie (głównym obowiązkiem było tu, między innymi, odlewanie z ołowianego stopu monotypów – pojedynczych czcionek). Będąc jednocześnie zecerką i drukarzem, prawdopodobnie była również i jedyną posiadającą dwie profesje kobietą w ówczesnym Gdańsku.

Maria była także zaangażowana społecznie. Wraz z siostrami – Wandą, Bronisławą i Jadwigą – organizowała próby śpiewu dla polskich dzieci (sama również uczęszczała do konserwatorium na lekcje śpiewu). Uczyła języka polskiego, historii i geografii w tajnej polskiej szkole, która mieściła się w ich mieszkaniu przy ulicy Ogarnej w Gdańsku. W ten sposób prowadziła nielegalną walkę przeciwko tak zwanej Hakacie, niemieckiej organizacji nacjonalistycznej, germanizującej ludność polską na ziemiach należących na przełomie XIX i XX wieku do zaboru pruskiego. Maria stała się również jedną z pierwszych propagatorek „bazarów” – spotkań Polaków przy muzyce i jedzeniu, z których dochody przeznaczano na cele społeczne, między innymi na Macierz Szkolną, polską organizację oświatową. Po ślubie z Wincentym Lniskim w 1920 roku osiadła w Brodnicy Dolnej. Po drugiej wojnie światowej powróciła do Gdańska i do 1958 roku, czyli do emerytury, pracowała w Gdańskich Zakładach Graficznych. Zmarła w 1981 roku.

Bibliografia

Cieślak T., *Rola prasy polskiej w rejencji gdańskiej na przełomie XIX i XX wieku*, Gdańskie Zeszyty Humanistyczne, 20(24)/ 1977, s. 57-65.

Danielewicz G., *Portrety dawnych gdańszczan*, Gdańsk 1994.

Danielewicz G., Koprowska M., Walicka M., *Polki w Wolnym Mieście Gdańsku*, Gdańsk 1985.

Autorka: Anna Zielińska-Fedoruk

JOANNA DUDA-GWIAZDA

1931-

Inżynierka okrętowa, działaczka opozycyjna, publicystka, urodziła się 11 października 1939 roku w Krzemieńcu na Wołyniu, w nauczycielskiej rodzinie, jej ojciec pracował w słynnym Liceum Krzemienieckim.

Wojna sprawiła, że ona i jej najbliżsi znaleźli się w Nowym Sączu. Po maturze Duda, która interesowała się podróżami oraz żeglarstwem, podjęła decyzję o studiowaniu na Politechnice w Gdańsku. Tu poznała swojego przyszłego męża, Andrzeja Gwiazdę, z którym dzieliła pasję do wysokogórskich wypraw. W 1963 roku ukończyła naukę na Wydziale Budowy Okrętów, na specjalizacji maszyny i siłownie okrętowe. Jej całe życie zawodowe związane było z przemysłem stoczniowym. Przez dwa lata pracowała jako główny technolog w Stoczni Jachtowej, a następnie w Centralnym Biurze Konstrukcji Okrętowych. Od lat siedemdziesiątych aż do emerytury była pracownicą Centrum Techniki Okrętowej. Jak sama mówi, musiała w swym fachu wykazać się samodzielnym myśleniem i sprawnym podejmowaniem decyzji.

W jej pracy zawodowej cenny okazał się kontakt z robotnikami, których darzyła ogromnym szacunkiem za doświadczenie i fachowość. Styczność ze stoczniową załogą uświadomiła jej, z jakimi trudnościami pracownicy zakładu borykają się na co dzień. Kierowana chęcią poprawy ogólnych warunków pracy, postanowiła wstąpić do Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR). Szybko się jednak okazało, że celem partii nie jest poprawa losu pracowników, a doraźne interesy jej członków. Po wydarzeniach marcowych (1968) opuściła szeregi PZPR, co wiązało się także z utratą pracy.

W tym czasie rozpoczęła działalność opozycyjną. Wraz z mężem nawiązała współpracę z Komitetem Obrony Robotników, współtworzyła Wolne Związki Zawodowe Wybrzeża, współredagowała i wydawała pismo „Robotnik Wybrzeża”, publikowała teksty na jego łamach, kolportowała niezależne wydawnictwa, brała udział w akcjach protestacyjnych. W konsekwencji i nią, i jej mężem zaczęły interesować się służby specjalne. W sierpniu 1980 roku uczestniczyła w strajku w Stoczni Gdańskiej, weszła w skład Prezydium Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego i została jego rzeczniczką prasową; opracowywała 21 postulatów, które nawiązywały zarówno do idei wolnościowych jak i socjalnych. Następnie redagowała tygodnik „Solidarność”. Została członkinią Zarządu Regionu Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego (NSZZ) „Solidarność” w Gdańsku. Był to okres ciężkiej pracy, w trakcie której współtworzyła struktury organizującego się związku. Karnawał wolności trwający od podpisania porozumień sierpniowych w 1980 roku zakończył się wprowadzeniem stanu wojennego.

Trzynastego grudnia 1981 roku wraz z mężem została aresztowana. Do lipca 1982 roku przebywała w ośrodkach internowania, kolejno w: Strzebielinku, Gdańsku, Bydgoszczy, Gołdapi i Darłównu. Doświadczyła tego, co tysiące innych ludzi w Polsce - lęku nie tyle o siebie, ale o najbliższych, którym zagrażały represje ze strony totalitarnych władz. Podkreśla, że w trudnych czasach najważniejszym było zaszczerpienie w ludziach nadziei i niedopuszczenie, aby stracili ducha.

Do negocjacji w trakcie obrad Okrągłego Stołu i przemian 1989 roku czołowa działaczka „Solidarności” wciąż podchodzi krytycznie. Jej zdaniem komuniści nie zostali rozliczeni ze swoich zbrodni i porozumieli się z częścią opozycji, zapewniając sobie nietykalność. W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych wydawała niezależne pisma „Skorpion” i „Poza Układem”, publikując na ich łamach swoje przemyślenia i opinie.

Za swą aktywność na rzecz respektowania praw człowieka oraz działalność opozycyjną była wielokrotnie wyróżniana. W 2000 roku otrzymała tytuł Honorowej Obywatelki Gdańska. Sześć lat później została Damą Krzyża Wielkiego Orderu Odrodzenia Polski, a w 2016 roku odznaczono ją Krzyżem Wolności i Solidarności.

Bibliografia

Dzido M., *Solidarność według kobiet*, <https://vod.tvp.pl/website/solidarnosc-wedlug-kobiet,26742592>. Dostęp: 24.10.2018.

Herbich A., *Dziewczyny z Solidarności*, Kraków 2016, s. 73-107.

NSZZ SOLIDARNOŚĆ 1980-1989. *Tom 3 Polska Północna*, pod red. Ł. Kamińskiego i G. Waligóry, Warszawa 2010.

Joanna Duda - *Gwiazda. Życie bez strachu*, <https://vod.tvp.pl/video/notacje-historyczne,joanna-duda-gwiazda-zycie-bez-strachu,33531780>. Dostęp: 24.10.2018.

Autorka: Magdalena Stormowska

ELŻBIETA DUŃSKA-KRZESIŃSKA

1931-

Wszechstronna lekkoatletka, trzykrotna reprezentantka Polski na igrzyskach olimpijskich, mistrzyni i wicemistrzyni olimpijska, lekarka stomatolożka.

Urodziła się 11 listopada 1934 w Młocinach, wychowała w Elblągu, dokąd jej rodzina przeniosła się po II wojnie światowej. Na lekcji wychowania fizycznego nauczyciel odkrył jej talent do skoków w dal. Intensywne treningi rozpoczęła w Gdańsku, dokąd przyjechała na studia stomatologiczne. Szybko została reprezentantką Polski na międzynarodowych zawodach. Na Igrzyskach Olimpijskich w Helsinkach w 1952 roku zajęła dwunaste miejsce w skoku w dal. Została na nie przesunięta z drugiego po naradzie sędziów, którzy uznali, że długość skoku należy liczyć do miejsca, w którym długi warkocz zawodniczki dotknął piasku. Po powrocie do kraju warkocz stał się przedmiotem publicznej debaty – kibice i dziennikarze dyskutowali o tym czy Elżbieta powinna warkocz ściąć, czy może jest on dobrem narodowym. Podczas kolejnych zawodów Elżbieta narażała się działaczom sportowym dużą samodzielnością i odważnym wyrażaniem własnego zdania, za co została między innymi zdyskwalifikowana ze startów na trzy miesiące. Był to czas, kiedy po uzyskaniu słabych wyników oskarżano sportowców o brak ambicji i zaangażowania na rzecz Polski Ludowej.

Na igrzyskach w Melbourne w 1956 roku Elżbieta zdobyła złoty medal w skoku w dal, wyrównując własny rekord świata i ustanawiając rekord igrzysk (6,35 metra). Otrzymała przydomek „Złota Ela”; zwyciężyła w Plebiscycie Przeglądu Sportowego na najlepszego polskiego sportowca roku. W 1958 roku została matką, a dwa lata później uczestniczyła w igrzyskach w Helsinkach. Krótco przed nimi doznała kontuzji, jednak nie zrezygnowała ze startu. Zajęła drugie miejsce, skacząc na odległość 6,27 metra. Skakała w butach sprinterskich o dwa rozmiary za dużych, po tym, jak jej własne zostały przez kogoś zabrane z boiska.

W latach 1952–1963 była dwudziestopięciokrotną reprezentantką Polski w meczach międzypaństwowych i dziesięciokrotną rekordzistką Polski: w biegu na 80 metrów przez płotki, skoku wzwyż, skoku w dal i pięcioboju oraz dziesięciokrotną mistrzynią kraju: siedem razy w skoku w dal, raz w biegu na 80 metrów przez płotki i dwa razy w pięcioboju (olimpijski.pl: 2018). Zdobywała także medale Mistrzostw Europy. Była związana z trójmiejskimi klubami sportowymi: Spójnią Gdańsk, LKS Sopot oraz SLA Sopot-Spójnia Gdańsk.

Ukończyła studia stomatologiczne (studiowała jednocześnie w Gdańsku i Warszawie, gdzie odbywała część zajęć w trakcie przygotowań do zawodów), zaoczne studia trenerskie oraz kurs dla rolników. Po zakończeniu kariery sportowej pracowała jako trenerka i stomatolożka.

Otrzymała odznaczenie dla Zasłużonej Mistrzyni Sportu (1962) oraz Kawalerski i Oficerski Krzyż Orderu Odrodzenia Polski.

W latach osiemdziesiątych wyjechała do Wielkiej Brytanii, a później Stanów Zjednoczonych. Wraz z mężem pracowała tam jako trenerka. W 1989 roku, w wieku 55 lat, zdobyła złoty medal i odległością 4,6 metra ustanowiła rekord świata w skoku w dal na mistrzostwach świata weteranów w Eugene w USA.

Do Polski wróciła w 2000 roku. Zmarła 29 grudnia 2015 w Warszawie.

Bibliografia

Duńska-Krzesińska E., *Zamiatanie warkoczem*, Warszawa 1994.

Krzesińska (Duńska) Elżbieta Maria, <http://www.olimpijski.pl/pl/bio/1162,krzesinska-dunska-elzbieta-maria.html>. Dostęp: 4.11.2018.

Autorka: Anna Miler